

פרק טז - לפרשת משפטים מוסר ממון חברו בידי גויים

[א] ישנם שלושה דברים בנוזקין שבין אדם לחברו: א. יש פעמים שהוא מזיק לחברו והדבר מסב לו הנאה חומרית. ב. ויש פעמים שכל מעשיו הם להכעיס את חברו, למרות שאין הדבר מסב לו הנאה חומרית. ג. ופעמים מזיק הוא לחברו על ידי הלשנה לשלטון גויים, שזה המקרה החמור מכולם - ובנזק זה נעסוק בפרק זה. **המוסר ממון חברו לידי גויים על ידי הלשנה מרצונו בלא אונס מכות או ייסורים, חייב הוא להחזיר ממון זה לחברו מדין תורה.** ולא רק זאת, אלא אפילו, אם רק התרו בו - במלשין הזה שלא ימסור את ממון חברו לידי גויים, ואמר אני כן אמסור, נחשב הוא "רודף אחר חברו", ולכן כל ההורג יהודי שמוגדר "רודף אחר חברו", מתוך קנאה לכבוד השם, תבוא עליו ברכה. על כך למדנו במסכת בבא קמא (בבא קמא ק"ז, א): יהודי אחד רצה להלשין ולהראות על מחסן של תבן של חברו היהודי לגויים, בא בעל התבן והתלונן לפני רב. התקרה בו רב באותו רודף: שלא ילשין או יראה לגויים על התבן, אמר לו הרודף: אני כן ארְאֶה להם, ולא הסכים לשמוע בקולו של רב. והיה רב כהנא יושב אז כתלמיד לפני רב [רב כהנא היה מאמוראי בבל בדור הראשון לאמוראים. תלמידו של רב וחברו של רב אסי. היה מגדולי חכמי בבל. בזנותו, עלה לארץ ישראל, ומסיבה זו - משערים החוקרים - כמעט לא נמצאות בתלמוד מחלוקות בינו לבין רב, בשונה מרב אסי], וכשראה שאיש זה העז פניו לפני רב, ואינו מקבל את הדין, קם והרגו. קרא רב עליו את הפסוק: "כִּנְיָהּ עֲלָפוּ וְשָׁקְבוּ בְּרָאשׁ כָּל חִיצוֹת פְּתוֹא מִקְמָר מְקַלָּים תָּמַת ה' גְּעַרְתָּ אֱלֹהֶיךָ" (ישעיה נא, כ). ישעיה הנביא אמר פסוק זה על חללי החורבן, שנפלו מעולפים

בחוצות כמו שור בר הנופל ברשתם של הציידים. וכך דרש רב: מה שור הבר הזה, כיון שנפל ברשתם של הציידים, אין מרחמים עליו. כך לגבי ממון של ישראל כדי שלא ייפול לידי גויים - אין מרחמים על מלשין הרודף את חברו. ועשה כדין רב כהנא שהרגו. אחר כך אמר לו רב, לרב כהנא: כהנא, השלטון הקודם של הפרסים לא היה מקפיד בעניין שפיכות דמים. [בזמן השלטון הקודם לכל קבוצה אתנית דתית הייתה מעין אוטונומיה - שלטון מקומי. ולכן עניין הריגתו של אדם הוא עניין לקבוצה בלבד ולא לשלטון המרכזי]. ואילו השלטון הנוכחי הוא שלטון מרכזי, שמנסה לכפות מערכת חוקים אחידה לכל הממלכה. עתה יבואו ויאשימו אותך על מה שעשית ברצח. קום ברח ועלה לארץ ישראל, וקבל עליך שלא תקשה שם על רבי יוחנן בשיבתו, במשך שבע שנים. וזה יהיה מעין תשובה - חרטה, על זה שהורתה הלכה לפני רבך, ללא נטילת רשות ודנת את המלשין ההוא ללא פסק דין. (המהרש"א מסביר: שגזר עליו מעין תשובה, על שהורה בפועל הלכה במקום רב. ומשום כך ביקש רב שיקבל עליו לא להקשות על רבו בארץ ישראל, אפילו במקום שאינו הוראה. ובעין יעקב כתב: שדרך תלמידי חכמים בארץ ישראל הייתה בנעילות, ולא היו מרבים להקשות, מה שאין כן בבבל, ורצה שינהג וילמד את דרכי א"י). וכשהגיע רב כהנא לארץ ישראל מצא את רבי שמעון בן לקיש (החריף שבין תלמידיו של רבי יוחנן), כשהוא יושב ומסכם לתלמידיו את השיעור היומי (וכשנכנס רב כהנא לישיבה לא היה שם ריש לקיש). שאל אותם רב כהנא את תלמידי הישיבה, בלי לשמוע את הדרשה: מה הקשה ריש לקיש לכם, כדי לבחון אם הבינו את הסוגיה כמו שצריך? אמרו לו: כך וכך. ומה תירץ - ומה ענה לכם? אמרו לו: כך וכך. אמר להם: המקשה כנראה לא הבין את מה שהקשה, והתירוץ שהשיב - לא נכון [קושיה: שאלה שנשאלה וצריך לתת עליה תשובה היא נקראת קושיה כי קשה לענות עליה, יש לחשוב

קם עמד על רגליו, ביקש מרבי יוחנן: שיחזור על דרשתו, אמר שמועה בהלכה והקשה לו רב כהנא. ומספרים: רבי יוחנן היה יושב על שבעה כרים כדי שִׁיכָאֵה לְכָל התלמידים בישיבה, והורידו לו מצע אחד מתחתיו משום שלא ידע לענות, הראה שהוא מקטין עצמו בפניו. שוב אמר רבי יוחנן שמועה והקשה לו רב כהנא, עד שהורידו לו את כל המצעים מתחתיו עד שנשאר יושב על הארץ. רבי יוחנן כבר היה אדם זקן, והיו גבות עיניו יורדים למטה עד שלא היה יכול לראות לפניו היטב. אמר להם: הגביהו לי את גבות עיניי כדי שאראה אותו את האדם הגדול הזה. הרימו לו את גבות עיניו במכחול של כסף, ראה אותו רבי יוחנן שהיו שפתיו פשוקות כאילו הוא מחייך (שפתיים שסועות כתוצאה ממום מולד או עקב תאונה), ולכן סבר - שהוא צוחק עליו. עקב כך נגרם לו צער לרבי יוחנן, הקפיד על רב כהנא רבי יוחנן, וכתוצאה מכך נפטר רב כהנא. למחרת אמר להם רבי יוחנן לחכמים: ראיתם את הבבלי איך הוא עושה, שלא זו בלבד שהקשה עליי, אלא גם עמד וצחק בפניי. אמרו לו כך עשויות פניו שהוא נראה כאילו צוחק, אבל האמת שאין הוא צוחק. שמע רבי יוחנן למה שאמרו לו והתחרט מאוד על מה שעשה. בא להיכנס למערת הקבורה בה הניחו את רב כהנא, וראה שהנחש הקיף את פי המערה מסביב, וזנבו תחוב בפיו, ומעכב אותו מלהיכנס למערה. אמר לו: נחש נחש, פתח פיו ויכנס הרב אצל התלמיד, ולא פתח הנחש. אמר לנחש: יכנס חבר אצל חבר, ולא פתח. אמר יכנס תלמיד אצל הרב, ואז פתח לו הנחש ונכנס. ביקש רבי יוחנן רחמים על רב כהנא וְהָתִיחָה אותו. אמר לו רבי יוחנן: אילו ידעתי שכך מראה פניו של אדוני, לא הייתה נחלשת דעתי, ועכשיו יבוא אדוני איתי לבית המדרש. אמר לו: אם יכול אתה

היטב כדי למצוא תשובה טובה לקושיה. **תירוץ** - היא תשובה נפוצה על בעיות בתלמוד, שעשויה לבוא לידי ביטוי כאשר מתגלית סתירה בין שני מקורות. התשובה מתרצת את הסתירה על ידי הטענה שאחד המקורות הובן שלא כראוי, ושאת הדין שהוא מציג יש ליישם במקרים מסוימים בלבד. הבנה של אחד המקורות או שניהם בהקשר מצומצם יותר מונעת את החפיפה בין הדינים הסותרים, ומאפשרת את ההנחה שהמקורות המציגים אותם אינם חלוקים בדעותיהם. סוג של תשובה שכזו מובאת בדרך כלל על ידי אמוראים, כתוצאה מסתירה בין שני מקורות תנאים, כגון משנה ברייתא או תוספתא, או, כתוצאה מסתירה בין דין ממקור אמוראי למקור תנאי].

לדוגמה: במסכת ברכות (מה, ב), מובאות שתי ברייתות: שנה אחד - העונה אמן אחרי ברכותיו הרי זה משובח, ושנה האחר: "העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה", ועל כך משיב התלמוד: "לא קשה", זה בבונה ירושלים, וזה בשאר ברכות. אלא מה? קושיה זו - כך היא, ותירוץ זה - כך הוא. שמפני חריפותו וידיעתו של רב כהנא, כיוון לכל מה שנידון בבית המדרש. הלכו וספרו לריש לקיש שהגיע אדם גדול בתורה, ואמר להם כך וכך. הלך ריש לקיש ואמר לרבי יוחנן: "ארי" (כינוי לאדם גדול) עלה מבבל, שיעיין אדוני בדברים שיאמר בישיבה מחר כדי שלא יבוש מפני אדם גדול זה. למחרת הושיבו את רב כהנא בשורה הראשונה ממש לפני רבי יוחנן. אמר רבי יוחנן שמועה בהלכה ולא הקשה **רב כהנא דבר, כפי שהורה לו רב**. אמר רבי יוחנן שמועה נוספת בהלכה ולא הקשה לו רב כהנא. הוריד אותו אחורנית משורה לשורה שבע שורות עד שהושיב אותו בשורה האחרונה, משום שסבר שאין הוא תלמיד חכם המבין מספיק כדי לשאול ולברר את הדברים. אמר לו רבי יוחנן לריש לקיש: "ארי" שאמרת נעשה שועל, שמתברר שאינו אדם גדול בתורה. אמר רב כהנא בליבו: יהי רצון שאותן שבע שורות שהורידוני תהיינה תמורת אותן שבע שנים שאמר לי רב שלא אקשה בהן לרבי יוחנן.

לעצמו רכוש, והוא מוריש את רכושו לצדיק שיצא מזרעו, שהוא ייחנה ממנו, וכן אפשר שיצא ממנו זרע מעולה. והמרחם על ממון חברו, ירחמו עליו מן השמים.

[אין הורגים את המוסר כעונש על מעשהו הרע, עובדה שאם כבר הלשין ומסר את חברו לגויים, אין היתר להרגו. אלא כל הסיבה שבגללה מצווה להרוג את המוסר, היא כדי להציל את הנמסר מן הסכנה שהמוסר עומד להמיט עליו. שכשם שמצווה להרוג אדם שרודף אחר חברו להרגו בידיים, כך מצווה להרוג אדם שמתכוון למסור את חברו לגויים, כיוון שבשני המקרים ישנו רודף שמסכן את נפש חברו. משום כך מצווה על כל אדם להציל את הנרדף מפני הרודף. ומאחר שאין כל דרך אחרת למנוע את המסירה, בלית ברירה מצווה להציל את הנרדף על ידי הריגת המוסר.]

ואף אם אותו אדם מאיים למסור ממון מועט לגויים, אפילו במקרה כזה מצווה להרגו. כגון שהגויים מחפשים קש ותבן כדי להחרים לצרכיהם, והמוסר מתכוון להלשין בפניהם, שיהודי פלוני מחביא מחסן של קש ותבן - גם אז מותר להרגו. משום שהניסיון הארוך והמר של אלפי שנות אנטישמיות הוכיח, שכאשר מוסרים ממון של יהודי לגויים, עלול אותו יהודי בסופו של דבר להיהרג על ידם. לכן, גם מסירת ממון נחשבת כמסירת נפשות, וממילא על כל יהודי מוטלת מצווה להציל את הנרדף (שו"ת ריב"ש רל"ח עפ"י ב"ק קי"ז, א וברכות נח, א).

כבר הזכרנו שאם המוסר כבר ביצע את זממו אין להרגו. הסיבה לכך היא, שכאן כבר לא מדובר על מניעת הסכנה אלא על ענישה ונקימה, וזה מותר רק על פי החלטה של בית הדין או טובי הקהל. אבל אם אותו אדם מוחזק למסור, ויש חשש סביר שימשיך למסור את אחיו היהודים לפני הגויים, אזי, גם לאחר שביצע את זממו מצווה להרגו, כדי שלא ימשיך למסור אחרים (רמב"ם שם הלכה יא, ושו"ע חו"מ שפח, יג).

כדי למנוע טעות, חשוב לציין כאן, שדין מוסר חל על אדם יחיד שפועל על דעת עצמו, וגורם לסכנת נפשות ליהודי אחר. אבל אנשי ציבור, שחושבים שפועלים לטובת עם, ובטעות גורמים לסיכון חבריהם, אינם נחשבים מוסרים. הם יכולים להיחשב כטועים, ואם יתברר שטעותם חמורה, הציבור יכול להעמידם על כך לדין, אבל ברור שאין דינם כדין "מוסר", ואסור לאנשים פרטיים לפגוע בהם.]

לבקש עלי רחמים ששוב לא אמות - אלך איתך, ואם לא - לא אלך עימך שמא תכעס עלי ושוב אמות. הואיל ועברה השעה ונשתנה גזר דינו שלא ימות, אמר: אלך לביתי חי, ולא אעמוד עוד אצלך פן אמות פעם נוספת. שאל אותו רבי יוחנן, את כל הספקות שהיו לו באותן הסוגיות וקבל תשובה על כל השאלות. ומסכמים: וכך היה אומר רבי יוחנן לתלמידיו בני ארץ ישראל: סבור הייתי שחכמת התורה שלכם היא, כיוון שלא גליתם מארצכם ולא נטרפה דעתכם. אבל עכשיו ראיתי שהיא של בני בבל, שאף על פי שגלו, עמדה להם חכמתם של החרש והמסגר (הכוונה שעם הגולים נמנו בני השכבה הרוחנית העליונה של העם, ורבותינו דרשו שהחרש והמסגר הם כינויים לתלמידי חכמים) בזמן שגלו עם יכניה מלך יהודה, שנאמר (מלכים ב, כד, טז): "וְאֵת כָּל אֲנָשֵׁי הַחֵיל שִׁבְעַת אֲלָפִים, וְהַחֲרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר אֵלָיו, הָפֵל גְּבוּרִים עֲשֵׂי מִלְחָמָה, וַיְבִיאֵם מֶלֶךְ בָּבֶל גֹּלָה בְּכֶלֶה (והובא בסדר עולם: וכי מה גבורה עושים בני אדם הנתונים בשלשלאות ברזל? אלא שגיבורים היו במלחמתה של תורה. "חרש": אחד מסביר וכולם מקשיבים. "מסגר": כולם יושבים לפניו ולומדים ממנו). ולכן סבור היה רבי יוחנן שלא נשתכחה תורה בגלות בבל (סוכה מד, א. רש"י).

[ב] ואמרנו על הלכה זו של מוסר ממון (בבא קמא קיט, א): ממון של המלשין ומוסר ממון של איש מישראל לאנשים - לאותם עובדי כוכבים, שדמו של האיש עצמו מותר, וכל הקודם להרגו זכה. ושואלים: מה הדין לגבי רכושו של המלשין שנהרג? רב הונא ורב יהודה נחלקו בדבר, אחד אומר: מותר לאבד ממנו בידיים, ואחד אומר: אסור לאבד ממנו בידיים. מי שאמר מותר לאבדו ביד, סובר: כדי שלא יהא ממנו חביב עלינו יותר מגופו של המלשין, שהרי גופו הופקר למיתה. ומי שאומר: אסור לאבדו ביד, שנאמר: "יָכִין (רשע) וְצָדִיק יִלְבָּשׁ, וְנָכְסָף נָקִי יִתְלַק" (איוב כז, יז), יש שהרשע מכין

[א] יש לך דבר בשאדם מזיק לחברו - ישנם שלושה דברים בנוזקין שבין אדם לחברו: א. **שפעמים מהנה בדבר** - יש פעמים שהוא מזיק לחברו והדבר מסב לו הנאה חומרית. ב. **ופעמים אינו מהנה בו** - אלא עושה זאת רק להכעיס את חברו. ג. ויש פעמים שהוא מזיק לחברו על ידי הלשנה לשלטון גויים, ובזה נעסוק בפרק זה, **והוא תקמור מכלם. והוא, מוסר ממון חברו בידי גויים** - על ידי הלשנה מרצונו בלא אונס מכות או ייסורים, **שהוא חייב לשלמו** - במקרה כזה עליו להחזיר ממון זה לחברו **מדין תורה. ולא עוד** - ולא רק זאת, **אלא, שאפילו אם רק התרו בו** - במלשין הזה **שלא ימסר ואמר** אני כן **אמסר, פינון שהוא רודף אחר חברו** - נחשב הוא "רודף", **ההורגו בקנאת השם** - ולכן כל ההורג מי שמוגדר "רודף אחר חברו", **תבוא עליו ברכה, כדגרסינן בפרק הגזיל בתרא** - על כך למדנו במסכת בבא קמא (בבא קמא קיז, א): **תהא גברא דבעא אהוויי** - יהודי אחד רצה להלשין, לספר - להראות, **אתבנא דחבריה** - על התבן של חברו לגויים, **אתא לקמיה דרב** - בא בעל התבן והתלונן לפני רב, **אמר ליה** - התרה בו רב באותו רודף: **זיל לא תחוי ולא תחוי** - שלא ילשין ויראה לגויים על התבן. **אמר ליה** - לו הרודף: **מתנינא ומתנינא** - אני כן הראה להם, ולא הסכים לשמוע בקולו של רב. **הנה יתיב רב כהנא קמיה דרב** - והיה רב כהנא יושב אז כתלמיד לפני רב [רב כהנא היה מאמוראי בבל בדור הראשון לאמוראים. תלמידו של רב וחברו של רב אסי. היה מגדולי חכמי בבל. בזקנותו, עלה לארץ ישראל, ומסיבה זו - משערים החוקרים - כמעט לא נמצאות בתלמוד מחלוקות בינו לבין רב, בשונה מרב אסי], **קם שמטיה לקועיה מיניה** - וכשראה רב כהנא שהאיש העז פניו לפני רב, ואינו מקבל את הדין, קם והרגו. **קרי רב עליה** - קרא רב על הרודף את הפסוק: **"בניך עלפו שכתבו בראש כל חוצות כתוב מכתב המלאים חמת ה' גערת אלהיה"** (ישעיה נא, כ) - ישעיה הנביא אמר פסוק זה על חללי החורבן, שנפלו מעולפים בחוצות, כמו שור בר הנופל ברשתם של

הציידיים. וכך דרש רב: **מה התוא הזה פינון שנפל למכתר אין מרחמין עליו, כך ממון של ישראל פינון שנפל לידי אומות העולם אין מרחמין עליו** - מה שור הבר הזה, כיון שנפל ברשתם של הציידיים, אין מרחמים עליו, כך לגבי ממון של ישראל הנופל לידי גויים - אין מרחמים על מלשין הרודף את חברו, ועשה כדן רב כהנא שהרגו. אחר כך **אמר ליה** - **לו רב לרב כהנא: כהנא, עד האידנא הו' יונאי דלא קפדי אשפכות דמים** - השלטון הקודם של הפרסים לא היה מקפיד בעניין שפיכות דמים. (בזמן השלטון הקודם לכל קבוצה אתנית דתית הייתה מעין אוטונומיה - שלטון מקומי. ולכן עניין הריגתו של אדם הוא עניין לקבוצה בלבד ולא לשלטון המרכזי), **השתא פרסאי נינהו וקפדי אשפכות דמים ואמרי מרדין** - ואילו השלטון הנוכחי הוא שלטון מרכזי, שמנסה לכפות מערכת חוקים אחידה לכל הממלכה. עתה יבואו ויאשימו אותך על מה שעשית ברצה. **קום זיל לארעא דישוראל** - קום עלה לארץ ישראל, **וקבל עלך דלא מקשית ליה לרבי יוחנן שבע שני** - וקבל עליך שלא תקשה שם בארץ ישראל על רבי יוחנן בישיבתו, במשך שבע שנים. וזה יהיה מעין תשובה, על זה שהורתה בפועל הלכה לפני רבך, ללא נטילת רשות ודנת את המלשין הזה ללא פסק דין. (המהרש"א מסביר: שגזר עליו מעין תשובה, על שהורה בפועל הלכה בפני רבו. ומשום כך אמר שיקבל עליו לא להקשות על רבו בארץ ישראל, אפילו במקום שאין הוראה. ובעין יעקב כתב: שדרך תלמידי חכמים בארץ ישראל הייתה בנעזימות, ולא היו מרבים להקשות, מה שאין כן בבבל, ורצה שינהג וילמד את דרכי א"י). **פי מטא התם** - וכשהגיע רב כהנא לארץ ישראל, **אזל אשפחיה לרבי שמעון בן לקיש** - מצא את רבי שמעון בן לקיש החריף שבין תלמידיו של רבי יוחנן, **דחנה יתיב ומסיים להו לרבנו במתיבתא דיומא** - כשהוא יושב ומסכם לתלמידיו את השיעור היומי, וכשנכנס רב כהנא לישיבה, לא היה שם ריש לקיש. **אמר להו** - שאל רב כהנא את תלמידי הישיבה, בלי לשמוע את הדרשה: **מאי אקשי** - מה הקשה ריש לקיש לכם, כדי לבחון אם הבינו את הסוגיה כמו שצריך? **אמרו ליה** - לו: **הכי אקשי** - כך וכך. ומאי

לכל התלמידים בשיבה, **שֶׁלְפּוֹ לִיָּה חֲדָא**
בִּיסְתָרְקָא מִתּוֹתִיָּה - והורידו לו מצע אחד
מתחתיו משום שלא ידע לענות, הראה שהוא מקטין
עצמו בפניו, **אָמַר שְׁמַעְתָּא, אֶקְשִׁיָּה** - שוב
אמר רבי יוחנן שמועה והקשה לו רב כהנא, **עַד**
דְּשֶׁלְפּוֹ לִיָּה כּוֹלְהוּ בִּיסְתָרְקִי מִתּוֹתִיָּה - עד
שהורידו לו את כל המצעים מתחתיו, **עַד דִּיתִיב**
אֲגִבִּי אֲרַעָא - עד שנשאר יושב על גבי הקרקע.
רַבִּי יוֹחָנָן הָוָה סָבָא - כבר היה אדם זקן,
וּמִסְרַחֲתִי גְבִינִי וְהָוּ מְדָלוּ לִיָּה בְּפוֹחֲלָא
דְּדִקְבָּא - והיו גבות עיניו יורדים למטה עד שלא
היה יכול לראות לפניו היטב. **אָמַר** - להם: **דָּלוּ**
לִי וְאַחֲזִינָה - הגביהו לי את גבות עיניי כדי
שאראה אותו את האדם הגדול הזה. הרימו לו את
גבות עיניו במכחול של כסף, **חֲזִינָה דְּפָרִיסַת**
שְׁפֹתֵתִיָּה - ראה אותו רבי יוחנן שהיו שפתיו
פשוקות כאילו הוא מחייך (שפתיו של רב שסועות
כתוצאה ממום מולד או עקב תאונה), **סָבַר אַחוּכִי**
קָא מְחִייד בֵּיה - ולכן סבר, שהוא צוחק עליו,
חֵלֶשׁ דְּעֵתִיָּה דְּרַבִּי יוֹחָנָן - חלשה דעתו של
(הצטער צער רב) רבי יוחנן, **וְנָח נַפְשִׁיָּה דְּרַב**
פְּהֵנָא - ועל ידי הקפתו נפטר רב כהנא. **לְמַחַר** -
למחרת, **אָמַר לְהוּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבְּנָן** - אמר
להם רבי יוחנן לחכמים: **חֲזִיתוּן רַבְּנָן בְּבִלְאִי** -
ראיתם את רבותינו הבבלים, **הִיכִי מְחִיכִי**
בְּאַיְנִשִּׁי - איך הם צוחקים עלינו, שלא זו בלבד
שהקשה עליי אלא גם עמד וצחק בפניי. **אָמְרוּ**
לִיָּה - לו: **לֹא אַחוּכִי קָא מְחִייד** - לא שהוא
מחייך, **אַלֵּא דְּרַפִּיָּה הָוָה** - אלא כך עשויות פניו
שהוא נראה כאילו צוחק, אבל האמת שאין הוא
צוחק. **אָמַר לְהוּ** - להם: **אִי הֲכִי נִיזִל בְּתַרִּיָּה**
- שמע רבי יוחנן למה שאמרו לו והתחרט מאוד על
מה שעשה, **קָם עָאֵל לְגַבִּי דְּמַעְרָתָא** - בא
להיכנס למערת הקבורה בה הניחו את רב כהנא,
חֲזָא דְּתָנָה הֲדָרָא לָהּ עֲכָנָא אַפּוּמָא
דְּמַעְרָתָא - ראה שהקיף נחש את פי המערה סביב,
וזנבו תחוב בפיו, ומעכב אותו מלהיכנס למערה.
אָמַר לִיָּה: עֲכָנָא עֲכָנָא - נחש נחש, **פִּתַּח פִּיד**
וַיִּכְנַס הָרַב אֶצֶל תַּלְמִיד, וְלֹא פִתַּח. אמר
לנחש: **יִכְנַס חֲבֵר אֶצֶל חֲבֵר וְלֹא פִתַּח**. אמר

מְשִׁנִּי - ומה תירץ, ומה ענה לכם? **אָמְרוּ לִיָּה** -
לו: **הֲכִי מְשִׁנִּי** - כך וכך. **אָמַר לְהוּ** - להם: **לֹא**
דְּאֶקְשִׁי יָדַע מָה דְּאֶקְשִׁי - המקשה כנראה לא
הבין את מה שהקשה, **וְלֹא דְּשִׁנִּי יָדַע מָה**
דְּשִׁנִּי - והתירוץ שהשיב לכם - לא נכון, **וְאֵלֹא**
מָה - אלא מה? **הָאִי קוּשְׁיָא אִיכָא וְהָאִי**
שְׁנוּיָא אִיכָא - קושיה זו - כך היא, ותירוץ זה -
כך הוא. שמפני חריפותו וידיעתו כיוון לכל מה
שנידון בבית המדרש. הלכו וספרו לו לריש לקיש
שהגיע אדם גדול בתורה, ואמר להם כך וכך. **אָזַל** -
הלך **רִישׁ לְקִישׁ וְאָמַר לְרַבִּי יוֹחָנָן: אָרִי**
עָלָה מִבְּבֶל - "ארי" - (כיניו לאדם גדול בתורה),
לְעִינֵי מָר בְּמִילִיָּה - שיעיין אדוני בדברים
שיאמר בשיבה מחר, כדי שלא יבוש מפני אדם גדול
זה. **לְמַחַר אוֹתְבִּיָּה בְּדָרָא קָמָא קָמִיָּה דְּרַבִּי**
יוֹחָנָן - למחר הושיבו אותו את רב כהנא בשורה
הראשונה ממש לפני רבי יוחנן. **אָמַר שְׁמַעְתָּא**
וְלֹא אֶקְשִׁי - אמר רבי יוחנן שמועה בהלכה ולא
הקשה רב כהנא דבר, כפי שהורה לו רב, **הָדָר**
אָמַר שְׁמַעְתָּא וְלֹא אֶקְשִׁי לִיָּה - חזר ואמר
רבי יוחנן שמועה נוספת בהלכה ולא הקשה לו.
אוֹתְבִּיָּה בְּדָרָא תְּנִינָא וְלֹא אֶקְשִׁי - הוריד
אותו אחורנית משורה לשורה שבע שורות עד
שהושיב אותו בשורה האחורנה, משום שסבר שאין
הוא תלמיד חכם המבין מספיק כדי לשאול ולברר
את הדברים. **אָמַר לִיָּה רַבִּי יוֹחָנָן לְרִישׁ**
לְקִישׁ: "אָרִי" שְׁאֲמַרְתָּ - נַעֲשֶׂה שׁוּעַל -
שמתברר שאינו אדם גדול בתורה. **דְּחִקְוָהוּ רַבְּנָן**
וְאַפְקִוָּהוּ שְׁבַעָה דְּאָרִי - דחפוהו רבותינו
התלמידים והורידו אותו שבע שורות. **אָמַר** - רב
כהנא בליבו: **יְהֵא רַעְנָא דְּלָהּוּ הִנֵּי שְׁבַעָה**
דְּאָרִי - יהי רצון שאותן שבע שורות שהורידוני,
תהיינה תליפי דשבע שני דאמר לי רב -
תמורת אותן שבע שנים שאמר לי רב, שלא אקשה
בהן לרבי יוחנן. **קָם אֲפֹרְעִיָּה** - קם ועמד על
רגליו, ביקש מרבי יוחנן: שיחזור על דרשתו, **אָמַר**
שְׁמַעְתָּא וְאֶקְשִׁי - אמר שמועה בהלכה והקשה
לו רב כהנא, **אוֹתְבִּיָּה בְּדָרָא קָמָא** - הושיבוהו
בשורה הראשונה, **רַבִּי יוֹחָנָן הָוָה יָתִיב אֲשַׁבַּע**
בִּיסְתָרְקִי - היה יושב על שבעה כרים כדי שִׁיִּרְאָה

מִתֵּר לְאַבְדֵּן - לאבד ממנו **בֵּיד. וְחַד** - ורב יהודה **אָמַר: אָסוּר לְאַבְדֵּן בֵּיד. מֵאֵן דְּאָמַר מִתֵּר לְאַבְדֵּן בֵּיד** - מי שאמר מותר לאבדו ביד, סובר, **לֹא יִהְיֶה מִמּוֹנוֹ חֲבִיב עָלָיו מְגוּפּוֹ** - לא יהא ממנו חביב עלינו יותר מגופו של המלשין, שהרי גופו הופקר למיתה. **מֵאֵן דְּאָמַר** - ומי שאומר: **אָסוּר** - לאבדו ביד, סומך על הכתוב: **"כִּינּוּ (הַשֹּׁע) וְצַדִּיק יִלְבָּשׁ וְכֶסֶף יָקִי יִחַלֵּק"** (איוב כז, יז), **אִפְשָׁר דְּנִפְיָא מִיָּנִיה זִרְעָא מַעֲלִיא** - יש שהרשע מכין לעצמו רכוש, והוא מוריש את רכושו לצדיק שיצא מזרעו, שייחנה ממנו, וכאן אפשר שיצא ממנו זרע מעולה. **וְהַמֵּרְחָם עַל מִמּוֹן חֲבֵרוֹ יִרְחֲמוּ עָלָיו מִן הַשָּׁמַיִם.**

לנחש: **יִכְנֹס תַּלְמִיד אֶצֶל הָרַב, פֶּתַח** - לו הנחש ונכנס. **בָּעָא רַחֲמֵי עָלֶיהָ** - ביקש רבי יוחנן רחמים על רב כהנא, **וְאָתְנָה וְאִוְקְמִיהָ** - והתנה אותו. **וְשָׁנִי לִיהָ** - ושנה לו רב כהנא לרבי יוחנן, **כָּל סְפָקוֹת דְּתָנָה לִיהָ** - שהיו לו. **אָמַר לִיהָ** - לו: **אִי יִדְעָנָא דְּדַרְפִּיָּה דְּמַר הַכִּי הָיָה** - אילו ידעתי שכך מראה פניו של אדוני, **לֹא חֲלָשָׁה דַּעֲתָאִי** - לא הייתה נחלשת דעתי, **וְהִשְׁתָּא גִיתִי מִרְ לְבִי מִדְּרִשָּׁא** - ועכשיו יבוא אדוני איתי לבית המדרש. **אָמַר לִיהָ** - לו: **אִי מִצִּית לְמִיבְעֵי רַחֲמֵי עֲלוֹנֵי** - אם יכול אתה לבקש עלי רחמים, **דָּתוֹ לֹא שִׁכְבָּנָא** - ששוב לא אמות, **אֲזִילָנָא בַּהֲדָךְ** - אלך איתך, **וְאִי לֹא** - ואם לא, לא אלך עימך שמא תכעס עלי ושוב אמות. **הוֹאִיל וְחֲלִיָּה שְׁעָתָא חֲלִיָּה** - הואיל ועברה השעה נשתנה גזר הדין שלא אמות, אלך לביתי חי, ולא אעמוד עוד אצלך פן אמות פעם נוספת. **שִׁילִיָּה כָּל סְפָקוֹת דְּתָנָה לִיהָ** - שאל אותו רבי יוחנן, את כל הספקות שהיו לו באותן הסוגיות, **פִּשְׁטִינְהוּ** - ופתר אותן. **וְהִנֵּנוּ דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** - וזהו שהיה רבי יוחנן אומר לתלמידיו בני ארץ ישראל: **דִּילְכוֹן אֱמָרִי וְדִילְהוֹן הִיא**. סבור הייתי שחכמת התורה שלכם היא, בני ארץ ישראל, כיוון שלא גליתם מארצכם ולא נטרפה דעתכם. אבל עכשיו ראיתי שהיא של בני בבל, שאף על פי שגלו, עמדה להם חכמתם של החרש והמסגר בזמן שגלו עם יכניה מלך יהודה, שנאמר (מלכים ב, כד, טז): **"וְאֵת כָּל אֲנָשֵׁי הַחֵיָל שִׁבְעַת אֱלָפִים, וְהַקָּרָשׁ וְהַמְּסָגֵר אֵלָּה, הָפֵל גְּבוּרִים עָשִׂי מִלְחָמָה, וַיָּבִיֵּאם מֶלֶךְ בָּבֶל גּוֹלָה כְּבֹלָה, וְהוּבָא בְּסֹדֶר עוֹלָם: וְכִי מֵה גְבוּרָה עוֹשִׂים בְּנֵי אָדָם הַנְּתוּנִים בְּשִׁלְשָׁאוֹת בְּרֹזֶל? אֵלָּא שְׂגִיבוּרִים הָיוּ בְּמִלְחָמָתָה שֶׁל תוֹרָה. חֲרָשׁ: אֶחָד מְסַבֵּיר וְכוּלָם מְקַשְׁבִּים. מְסָגֵר: כּוֹלֵם יוֹשְׁבִים לִפְנֵיו וּלְמַדִּים מִמֶּנּוּ. וְלָכֵן סָבוּר הִיָּה רַבִּי יוֹחָנָן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּכַּחַה תוֹרָה בְּגִלּוֹת בָּבֶל (סוּכָה מִד, א, רש"י).**

[ב] וְאֱמָרִינוּ עָלֶיהָ - ואמרנו עוד על הלכה זו של מוסר ממון (בבא קמא קט, א): **מִמּוֹן מְסוּר** - ממנו של המלשין המוסר ממון של איש מישראל לעובדי כוכבים שאנסוהו - דמו של האיש עצמו מותר, וכל הקודם להרגו זכה. ושואלים: מה הדין לגבי רכושו של המלשין שנהרג? **רַב הוּנָא וְרַב יְהוּדָה** - נחלקו בדבר, **חַד** - רב הונא **אָמַר:**